

आन्तरिक बसाइसराइका कारण र प्रभाव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयमा एम.ए उपाधि प्राप्तिका लागि आंशिक
आवश्यकता परिपूर्ति गर्न प्रस्तुत गरिएको

शोध पत्र

शोधकर्ता

गंगा धिताल

रोल नं. :-१०९

सिम्बोल नं. :-२८१९३३

त्रि.वि.दर्ता नं. :- ६-२-३२-६२६-२००७

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रमअनुसार स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त गर्नका लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न गंगा धितालले “आन्तरिक बसाइसराइका कारण र प्रभाव :शीर्षकको शोध पत्र मेरो रेखदेख र निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु । प्रस्तुत शोधपत्रलाई अन्तिम मूल्यांकनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा.मिना उप्रेती

(शोधपत्र निर्देशक)

मिति : २०७३/०८/१४

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा निर्धारित पाठ्यक्रमअनुसार स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागको समाजशास्त्र विषयको छात्रा गंगा धितालद्वारा गरिएको “बसाइसराइका कारण र प्रभाव : विषयक शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्तिका लागि उपयुक्त भएकोले मूल्यांकन समितिद्वारा स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति:

विभागीय प्रमुख

.....

बाह्य निरीक्षक

.....

प्रेम चलाउने

शोध निर्देशक

.....

डा. मिना उप्रेती

मिति :- २०७३/०८/१३

कृतज्ञता ज्ञापन

“बसाइसराइका कारण र प्रभाव: शोधपत्र समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त शोधपत्र तयार गर्ने अवसर प्रदान गरिदिएकोमा सर्वप्रथम समाजशास्त्र विभाग प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यस शोधपत्र तयार गर्नका लागि आवश्यक मार्गदर्शन र सहयोग प्रदान गर्नु हुने आदरणीय गुरु शोध निर्देशक डा. मिना उप्रेती, र बाट्य परिक्षक.....प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

साथै आवश्यक सरसल्लाह तथा सुझाव दिनुहुने परिवारका सदस्य गुरुहरु तथा शुभचिन्तक, मेरा सम्पूर्ण साथीहरु र शोधपत्र लेखनका क्रममा आवश्यक सरसल्लाह दिएको बहिनी जमुना धिताल प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै उच्च शिक्षा हासिल गर्न सहयोग र हौसला प्रदान गर्ने सम्पूर्ण परिवार, छरछिमेक र नातागोता प्रति सदैव कृतज्ञ छु । शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक सूचना उपलब्ध गराउने त्रि.वि केन्द्रिय पुस्तकालय, नगरपालिकाका कर्मचारी, नगरपालिका बासी तथा सम्पूर्ण उत्तरदाताप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

गंगा धिताल

२०७३

विषयसूची

	पृष्ठ सं.
अध्याय एक : परिचय	१-६
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	३
१.३ उद्देश्य	५
१.४ अध्ययनको महत्व	५
१.५ अध्ययनको संगठनात्मक स्वरूप	५
अध्याय दुई : पूर्व अध्ययनको समीक्षा	७-१५
२.१ बसाइसराइसँग सम्बन्धित लेख रचनाहरूको समीक्षा	७
२.२ बसाइसराइ सम्बन्धी अवधारणाहरू	८
२.३ बसाइसराइको इतिहास	१०
२.४ कारणहरू	११
२.५ प्रभावहरू	१३
अध्याय तीन : अध्ययन विधि	१६-२०
३.१ अध्ययन क्षेत्रको औचित्य	१६
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१६
३.३ अध्ययनको विधि	१७
३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत	१८
३.५ तथ्यांक संकलन विधि	१८
३.६ तथ्यांक विश्लेषण	१९
३.७ अध्ययनको सीमा	१९
अध्याय चार : सामाजिक पृष्ठभूमि र बसाइसराइका कारण	२१-४१
४.१ बसाइ सरेर आएका मानिसहरूको सामाजिक पृष्ठभूमि	२१
४.१.१ उमेरको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२२
४.१.२ लिंगको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२३

४.१.३ जातको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२४
४.१.४ पेशाका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२५
४.१.५ शिक्षाका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२६
४.१.५ मातृभाषाका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२७
४.१.५ धर्मका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२९
४.२ बसाइसराइका कारण	३०
४.२.१ बसाइसराइ गर्न बाध्य गराउने (विकर्षक) तत्वहरू	३०
४.२.२ बसाइसराइ गर्न प्रेरित गर्ने (आकर्षक) तत्वहरू	३५
४.२.३ बसाइसराइ गर्ने प्रकृत्यामा निर्णयकर्ता	३८
अध्याय पाँच : बसाइसराले आर्थिक क्षेत्रमा परेको प्रभाव	४३-५०
५.१ मुख्यआम्दानीको स्रोत	४३
५.१.१ उत्तरदाताको पूर्व आम्दानीको स्रोत	४३
५.१.२ बसाइसराइपछि उत्तरदाताको मुख्य आम्दानीको स्रोत	४४
५.२ आम्दानीको अवस्था	४६
५.३ आम्दानी र खर्चको अवस्था	४७
५.४ जग्गाजमिनको अवस्था	४९
५.५ भौतिक सुविधा	४९
अध्याय छ : सारांश तथा निष्कर्ष	५२-५५
६.१ सारांश	५२
६.२ निष्कर्ष	५५
सन्दर्भ सामाग्री	

तालिका सूची

	पृष्ठ सं
तालिका नं. १ उमेरको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२२
तालिका नं. २ लिंगको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२३
तालिका नं. ३ जातजातिको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२४
तालिका नं. ४ पेशाको आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२५
तालिका नं. ५ शिक्षाका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२७
तालिका नं. ६ मातृभाषाका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२८
तालिका नं. ७ धर्मका आधारमा उत्तरदाताको वितरण	२९
तालिका नं. ८ बसाइसराइ गर्न बाध्य गर्ने (विकर्षक) तत्वहरू	३१
तालिका नं. ९ बसाइसराइ गर्न प्रेरित गर्ने आकर्षक तत्वहरू	३६
तालिका नं. १० बसाइसराइ गर्ने प्रकृत्यामा निर्णयकर्ता	३९
तालिका नं. ११ उत्तरदाताको बसाइसराइ पूर्व आम्दानीको स्रोत	४४
तालिका नं. १२ बसाइसराइपछि उत्तरदाताको मुख्य आम्दानीको स्रोत	४५
तालिका नं. १३ उत्तरदाताको मासिक आम्दानीको अवस्था	४६
तालिका नं. १४ बसाइसराइ गरेर आएका मानिसहरूको आम्दानीको अवस्था	४८
तालिका नं. १५ उत्तरदाताको जग्गा जमिनको अवस्था	४९
तालिका नं. १६ उत्तरदाताको भौतिक सुविधाको अवस्था	५०

संक्षिप्त शब्दावली सूची

गा.वि.स.	–	गाउँविकास समिति
के.त.वि.	–	केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग
वि.सं.	–	विक्रम संवत्
प्रा.वि.	–	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	–	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	–	माध्यमिक विद्यालय